

Elmi rəhbər: dos.Z.Babayev

Fürüzə ƏHMƏDİYƏZADƏ

MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR VƏ JURNALİSTİKA

РЕЗЮМЕ

Данная статья показывает роль журналистики как в области пропаганды и развития религиозных, национально-моральных ценностей, толерантности и мультикультурализма, так и в других сферах. Также говорится о необходимости сотрудничества в области печати, создании и развитии взаимных межкультурных отношений. Выделяет печатные органы, радио и ТВ передачи, ведущие деятельность в этом направлении.

Ключевые слова: мультикультурализм, СМИ, толерантность, национальные меньшинства, этнические группы

SUMMARY

This article points out the role of journalism like in all fields, also in the field of development and propaganda of religious and national-moral values, toleration and multiculturalism. The article deals with the foundation and development of intercultural relations, at the same time necessity of co-operation in the field of press. From this point of view, press bodies choose TV and radio programs.

Key words: Multiculturalism, Mass Media, toleration, national minorities, ethnic groups, multicultural values, information network.

Multikulturalizm nədir? "Multikulturalizm" sözün hərfi mənasında "çoxmədəniyyətlilik" deməkdir, yəni bir çox fərqli mədəniyyətin bir arada yaşadığı cəmiyyəti təyin edən söz anlamına gəlir [4]. Multikulturalizm siyasəti dedikdə isə bir dövlətin sərhədləri çərçivəsində müxtəlif mədəniyyətlərin qorunması, inkişafı və təbliğinə yönəlmiş humanist və demokratik dövlət siyasəti nəzərdə tutulur. Bu ilk növbədə, bir ölkədə mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirdən müəyyən "keyfiyyət"ə nail olmasına istiqamətlənmiş demokratik dövlət strategiyasıdır. Multikulturalizm hamı tərəfindən tanınan, müxtəlif mədəniyyətlərə tolerant münasibətə əsaslanan dinc, yanaşı yaşama prinsipidir

Multikultural dəyərlər Azərbaycanda əsrlər boyu mövcud olub, bu gün də mövcuddur və möhkəmlənməkdədir.

Tarixən Azərbaycan mədəniyyətlərin qovuşduğu bir məkanda yerləşməklə müxtəlif millətlər və dinlər arasında aparıcı rol oynamışdır. Azərbaycanın bu sahədəki təcrübəsi kifayət qədər zəngin və qədim tarixə malikdir. Azərbaycan xalqının zəngin multikultural keçmişi təkcə

xalqımızın bugünkü tolerant yaşam tərzii ilə deyil, həm də yaratmış olduğu elmi- fəlsəfi, siyasi- hüquqi qaynaqlarda, sənədlərdə yaşayır. Məsələn, ədəbiyyatımızda "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanından bu günədək çox mədəniyyə, orta əsrlər Azərbaycan poeziyası nümunələrinin əsərlərində ümumbəşəri dəyərlərin təbliğinə rast gəlinir.

Söz sərəffı olan və bədii yaradıcılığın ən gözəl nümunələrini yaratmış N.Gəncəvinin əsərləri bu cəhətdən xüsusi, fərqlənir. O, hələ XII əsrdə 7 mədəniyyəti təsvir edən "Yeddi Gözəl" əsərini yaratmışdır. N.Gəncəvi üçün insan dəyərinin əsl meyarı nə onun milliyyəti, nə dini, nə doğulduğu yer, nə yaşadığı məkan, nədəki peşəsi deyil, yalnız onun əqli və mənəvi mədəniyyətidir. İrqi, milli və dini ayrışçılıqı qəbul etməyən bu şairin qəhrəmanları içərisində türk, fars, ərəb, hindli, çinli, həbəş, yunan, gürcü və başqa xalqların nümayəndələri də vardır.

Tarixi inkişafdan keçərək formalaşmış çoxmədəniyyətli bir cəmiyyətin mövcudluğu və bu cəmiyyəti qoruyub saxlamaq üçün dövlətin siyasi iradəsinin olması əslində multikulturalizmin mövcud olmasına əsas verir. Bu nöqtəyi-nəzərdən Azərbaycan bütün dünyaya örnək ola biləcək multikultural dəyərlərə sahibdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2016-cı ilin aprel ayında Bakıda keçirilən BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumunun açılışında səsləndirdiyi fikirlər Azərbaycanda cəmiyyətin multikultural həyat tərzinə baxışını çox dəqiqliklə ifadə edir: "Azərbaycan əsrlər boyu dinlər, mədəniyyətlər və sivilizasiyalar bir araya gəlmiş məkən olmuşdur. Biz Şərqi ilə Qərbi arasında yalnız coğrafi körpü deyil, həm də mədəniyyət körpüsüyük. Əsrlər boyu müxtəlif dirlərin və mədəniyyətlərin nümayəndələri Azərbaycanda sülh şəraitində və ləyaqətlə yaşayıblar. Dini dözümlülük və multikulturalizm burada hər zaman mövcud olmuşdur. Multikulturalizm sözü mövcud olmadığı bir zamanda belə, həmin ideyalar daim yaşayıb" [1].

Multikultural dəyərlərin ölkəmizdə inkişafı milli KİV-in inkişafına da ciddi təsir göstərir. Multikulturalizmin həyat tərzinə çevrildiyi ölkəmizin dünyaya tolerantlıq nümunəsi olaraq daha geniş tanınmasının vacibliyi, eləcə də ayrı-ayrı ölkələrdə müxtəlif multikultural modellərə xas fəlsəfi, sosial, siyasi və digər aspektlərini Azərbaycan realığında təhlili və təşviqi çox əhəmiyyətlidir. Azərbaycan tarixini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini, azərbaycançılıq məfkurəsini, tolerantlığı bir yerə toplayıb sistemləşdirmək və dünyaya nümayiş etdirmək KİV-in qarşısında duran ən ümdə vəzifələrdəndir.

Bu gün ən müxtəlif xəbərlərlə Yer kürəsindəki xalqları və ölkələri bir-birinə yaxınlaşdırən KİV dünyanın sinir sistemində bənzəyir. Çünki fasiləsiz çalışan bu mühüm informasiya şəbəkəsi dəyərlərin və münasibətlərin yayılması ilə davam edən dünyada ictimailəşmə funksiyasını daha da genişləndirir.

Azərbaycan jurnalistikası da müxtəlif mədəniyyətlərə, sivilizasiyalara dözümlü münasibət bəsləyən multikultural dəyərləri təbliğ edir. Ancaq tolerant cəmiyyətdə multikulturalizmin mədəniyyətlərin qarşılıqlı zənginləşməsinə, müxtəlif xalqları birləşdirən dəyərlər mədəniyyətinin formalaşmasına şərait yaradır. KİV-də dərc olunan məqalələrdən aydın olur ki, multikulturalizm mədəni plüralizmi qəbul edir və onun inkişafına şərait yaradır. Ölkə əhalisinin etnik irqi və dini müxtəlifliyindən asılı olmayaraq onların hamısının hüquq və azadlıqlarına hörmətlə yanaşır. Çünki multikulturalizm siyasəti təkcə siyasi elitanı, millətin yüksək vəzifə tutmayan digər nümayəndələrini deyil, həm də milli və dini azlıqları da dəstəkləyir.

Tarixin müxtəlif vaxtlarında Azərbaycan mətbuatında multikulturalizm ənənələri mövcud olub. Bakıda rus dilində ilk qəzetin nəşrinədək Azərbaycan xalqının iqtisadi və mədəni həyatına aid məlumatlar Tiflisdə çıxan qəzetlərdə əks olunurdu.

XIX əsrdən başlayaraq, Azərbaycanda rus dilində qəzetlər nəşr edilməyə başladı. 1828-ci ildə Zaqafqaziya ilk mətbu orqan olan "Tiflisskiye vedomosti" qəzeti nəşr olundu. Bu qəzetin 1829-cu ildə gürcü dilində, 1832-ci ildə isə Azərbaycan dilində əlavəsi

buraxılmışdır. Bu əlavə “Tiflis xəbəri” adlanırdı. “Zakovkazskiy vestnik” qəzetinin isə 1841-ci ildə rus dilində nəşrinə başlanmışdır. Bu qəzet sonralar gürcü və Azərbaycan dilində buraxılıb. Qəzet Azərbaycan dilində “Qafqazın bu tərəfinin xəbəri” adı ilə 1845-ci ildən nəşr olunmağa başlamışdır

Azərbaycanda çıxan ilk rusdilli qəzet isə “Bakinskiy listok” hesab olunur. İlk nömrəsi 1871-ci il martın 19-da nəşr olunmuşdur.

XIX əsrdə Azərbaycanda dərc edilən mətbu orqanlar rus, tatar, gürcü, fars, türk, erməni dillərində olub.

Ümumiyyətlə, 1870-ci ildən 1889-cu ilədək Qafqazda 56 mətbu orqan fəaliyyət göstərmişdir ki, onlardan 20-si rus dilində, 15-i gürcü dilində, 15-i erməni dilində, 3-ü isə Azərbaycan dilində olub. Əgər ayrı-ayrı cəmiyyətlərin və təşkilatların milli azlıqların da nəşrlərini nəzərə alsaq, bu rəqəm 69-a çatır.

1907-ci ildə Bakıda polyaklarında “Faris” adlı qəzeti nəşr olunmağa başlamışdır.

Azərbaycanda xarici dillərdə mətbuatın tarixinin Azərbaycan milli mətbuatının yaranma tarixindən də əvvələ gedib çıxması ölkəmizdə başqa dildə nəşr olunan mətbu orqanların həm də tarixi bazasının olduğunu göstərir.

Bugünkü mətbuat keçən əsrin sonlarında meydana çıxan, bir çox xalqların həyatında olduğu kimi bizdə də multikultural dəyərlərin genişlənməsi ilə yeni forma və məzmun aldı. Azərbaycan KİV-nin də yeni və daha vacib məsələlərinin işıqlandırılmasını labüd etdi.

Multikultural dəyərlərin təbliğinin genişlənməsinə verilən tələblər ölkəmizdə əcnəbi dildə mətbu orqanlarına və TV və radio verilişlərinə ehtiyac doğurur. Çünki həmin KİV-lər bizim ölkədə yaşayan əzsaylı xalqlar və əcnəbilər üçün istinad nöqtəsidir. Nəzərə alsaq ki, dil - mədəniyyət, tarix, adət-ənənə, milli dəyərləri özündə birləşdirir. Qloballaşan dünyada mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqələrinin yaranması və inkişafı, eyni zamanda mətbuat sahəsində əməkdaşlığı zəruri edir. Bu baxımdan Azərbaycanda xarici dildə nəşr olunan mətbu orqanların, TV və radio verilişlərinin rolu danılmazdır.

Azərbaycan Respublikası ərazisində yaşayan bütün xalqlara və etnik qruplara dil sərbəstliyi və azadlıq verilmişdir. Azərbaycanda etnik azlıqların kompakt şəkildə yaşadığı yerlərdə ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai siniflərində doğma dil tədris olunur. Həmin məktəblər müvafiq dillərdə tədris proqramları və dərs vəsaitləri ilə təmin olunur. Çünki, Azərbaycanda istənilən dildə orta və ali məktəb açmağa, jurnal nəşr etdirməyə, radio və TV verilişləri yayımlamağa qanunla icazə verilir. Bunun nəticəsidir ki, Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların öz məktəbləri, mədəniyyət mərkəzləri ilə yanaşı, həm də çox sayda KİV və internet resursları vardır.

Azərbaycanda nəşr olunan mətbu orqanların 126-sı xarici dildə çıxan nəşrlərin payına düşür ki, bu da ümumi nəşrlərin 5%-dən çoxunu təşkil edir. Onlardan 68-i rus, 55-i ingilis, 1-i fransız, 1-i alman, 1-i ispan, 15-i isə etnik icmaların dilində nəşr olunur. Onlardan “Oko”(rus dilində), “Talış sədo” (talış dilində), “Dənqe kurd” (kürd dilində), “Samur” (ləzgi dilində), “Şələlə” (Qaxda nəşr olunur, gürcü dilində yazılar çap edir) və s.

Telekanallarda azlıqların etnik-mədəni həyatı, etnoqrafiyası barədə materiallar verilir. Milli azlıqların yaşadığı 5 bölgədə də teleradio kanalları fəaliyyət göstərir.

“Araz” radiosunun dalğalarında müxtəlif dillərdə sistemli olaraq yeni xəbərlər yayımlanır. Belə ki, rus dilində hər gün, gürcü dilində həftənin 2-ci, 4-cü və 6-cı günləri, kürd dilində 2-ci və 4-cü günləri, talış dilində 2-ci və 4-cü günləri, erməni dilində 1-ci və 6-cı günləri verilişlər efirə gedir.

Multikultural cəmiyyətin formalaşmasında və inkişafında demokratiya da mühüm rol oynayır, daha dəqiq desək, demokratiya multikultural cəmiyyətin təkamülü üçün əlverişli şərait yaradır. Bu baxımdan Azərbaycan Dövlətinin demokratik və tolerant siyasətinin nəticəsidir ki, ölkə teleməkanında ilk dəfə olaraq, məhz İctimai Tv-də ölkədə yaşayan xalqların və

etnik qrupların mədəniyyət nümunələrini, milli məişətini geniş ictimaiyyətə çatdırmaqla televiziya uzun əsrlər boyu ölkəmizdə yaşayan, hətta, onun bir və ya bir neçə kəndində məskunlaşan, sayı bir neçə mindən artıq olmayan bu zəngin etnik müxtəlifliyini dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırır. Bu tip verilişlər, təkcə, həmin xalqların nümayəndələri tərəfindən deyil, bütövlükdə Azərbaycan cəmiyyəti tərəfindən də çox maraqla qarşılanır.

Azərbaycanda milli azlıqların dillərinin qorunmasında, millətlərarası dözümlüliyin yaradılmasında informasiya vasitələrinə böyük rol ayrılıb.

Xalqımızın, dövlətimizin iqtisadi, siyasi, mədəni inkişafını əks etdirən uğurlarımızın multikulturalizm çərçivəsində öyrənilməsi isə Azərbaycanın tanınmasına xidmət edir. Bunun nəticəsidir ki, artıq xarici mətbuatda da Azərbaycanın multikulturalizm modelinə istinad edilir. Məsələn, beynəlxalq münasibətlər sahəsində ekspert A.Qutt ABŞ-da nəşr olunan “The Hill” qəzetində “Azərbaycan tolerantlıq və multikulturalizm ölkəsidir”, digər bir İtaliyanın məşhur “Capitolino Flash” qəzetində jurnalist P.Onoroti “Azərbaycan mədəniyyətlərarası və dinlərarası tolerantlıq nümunəsi kimi “adlı məqalələr dərc edilir. Bu siyahını uzatmaq da mümkündür.

Bu gün respublikamızda mövcud olan multikultural dəyərlərin, tolerant mühitin beynəlxalq müstəvidə düzgün təbliğinin nəticəsidir ki, artıq bir çox ölkələrdə Azərbaycanın bu sahədəki təcrübəsi öyrənilir. Məsələn, İngiltərənin Mançestr universitetinin tələbəsi, Sinqapur vətəndaşı Anginn Mayn yazdığı əsəsində vurğulayır ki, “Azərbaycanın çətin dövrlərdən keçmiş tarixi fonunda multikulturalizmin təhlili xüsusilə əhəmiyyətlidir”. Başqa bir misal Portuqaliyanın Lusofona Universitetinin tələbəsi Joao Mestre “Multikulturalizmin Azərbaycan modeli” adlı sənədli film hazırlayıb.

ƏDƏBİYYAT :

1. BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumunun rəsmi açılışında Prezident İlham Əliyevin nitqi | 26 aprel 2016-cı il | <http://www.president.az / articles/ 19727>
2. Quliyev.B. Siyasi jurnalistika və multikultural dəyərlər// “Xalq” qəz. 2016, 15 iyun.
3. Quliyev.B. Siyasi jurnalistika və multikultural dəyər yönümləri// “İki sahil” qəz. 2016, 7 may
4. <http://az.m.wikipedia.org>
5. www.vysq.org
6. www.elmler.net
7. www.kitabxana.net
8. Mirzəzadə R.”Multikulturalizm siyasəti və şərq-qərb”.Bakı, 2012
9. Ələkbərzadə S.Multikulturalizm dəyərləri:Azərbaycandan dünyaya//525-ci qəzet,2015, 20 oktyabr.

Elmi rəhbər: dos.Sevinc Əliyeva